

LBRIS

We know
books

AI WEI WEI

**1000
DE ANI
DE BUCURII
ȘI DURERI**

Traducere din limba engleză de Radu Paraschivescu

TREI

MEMOIR

Capitolul unu. Noapte străvezie	9
Capitolul doi. Inimile ard	20
Capitolul trei. Zăpada cade pe pământul Chinei	42
Capitolul patru. Spre soare	58
Capitolul cinci. Noua epocă	76
Capitolul șase. Visul grădinarului	95
Capitolul șapte. Din nord-estul îndepărtat spre nord-vestul îndepărtat	116
Capitolul opt. Lumea e a voastră	128
Capitolul nouă. Mai libere decât vântul	138
Capitolul zece. Democrație sau dictatură?	156
Capitolul unsprezece. „New York, New York”	164
Capitolul doisprezece. Perspectivă	195
Capitolul treisprezece. Proiectul <i>Fake</i>	213
Capitolul paisprezece. <i>Basm</i>	225
Capitolul cincisprezece. Anchetă cetățenească	244
Capitolul șaisprezece. Tulburarea păcii	255
Capitolul șaptesprezece. Sărbătoarea Crabilor de Râu	276
Capitolul optsprezece. Optzeci și una de zile	292
Capitolul nouăsprezece. Trăind cum putem mai bine	326
<i>Postfață</i>	363
<i>Mulțumiri</i>	369
<i>Credite artistice</i>	371
<i>Descrieri ale operelor de artă</i>	373

Noapte străvezie

*Un râs furtunos izbucnește pe cărare
O ceață de bețivi iese împleticindu-se din satul adormit
Se îndreaptă huruind spre câmpurile adormite
În această noapte, această noapte străvezie*

— VERSURI DIN „NOAPTE STRĂVEZIE”,
SCRISĂ DE TATĂL MEU ÎNTR-O ÎNCHISOARE DIN SHANGHAI ÎN 1932

M-am născut în 1957, la opt ani după întemeierea „Noii Chine”. Tata avea patruzeci și șapte de ani. Pe când creșteam, el vorbea rareori despre trecut, fiindcă totul era învăluit în ceața deasă a narațiunii politice dominante și orice iscodire a faptelor implica riscul unei reacții ostile prea urâte ca să te poți gândi la ea. Pentru a îndeplini cerințele noii ordini, poporul chinez îndura o veștejire a vieții spirituale și își pierdea puțința de-a povesti lucrurile așa cum se întâmplau de fapt.

A trecut o jumătate de secol înainte să încep să mă gândesc la asta. Pe 3 aprilie 2011, pe când mă pregăteam să decolez de pe Aeroportul Internațional din Beijing, un roi de polițiști în haine civile s-a abătut asupra mea, iar pe durata următoarelor optzeci și una de zile am dispărut într-o gaură neagră. Cât timp am fost închis, am început să reflectez asupra trecutului: m-am gândit îndeosebi la tata și am încercat să-mi imaginez ce fel de viață avusese în spatele gratiilor dintr-o închisoare naționalistă cu optzeci de ani mai devreme. Mi-am dat seama că știam foarte puțin despre calvarul lui și că experiențele prin care trecuse nu mă preocupaseră niciodată în mod activ. În epoca în care am crescut, îndocrinarea ideologică ne expunea unei lumini intense, invazive, care făcea ca amintirile

noastre să dispară ca niște umbre. Amintirile erau o povară și cel mai bine era să scapi de ele; n-a trecut mult și oamenii nu și-au pierdut doar voința, ci și puterea de a-și aduce aminte. Când ieri, astăzi și mâine se amestecă într-o pâclă de nestrăpuns, amintirea nu numai că e teoretic periculoasă, dar aproape că nu mai are niciun sens.

Multe dintre primele mele amintiri sunt fracturate. Când eram băiețandru, lumea era pentru mine un ecran împărțit în două. Într-o parte, imperialiștii americani mergeau țănoș în smoching și joben, cu bastonul în mână, urmați de cățelușii lor lingușitori: englezi, francezi, germani, italieni și japonezi, la un loc cu reacționarii din Kuomintang gata să apere Taiwanul. În partea cealaltă stăteau Mao Zedong și tulpinile de floarea-soarelui care-l flancau, adică popoarele din Asia, Africa și America Latină care căutau independența și voiau să se elibereze de sub colonialism și imperialism; noi eram cei care reprezentau lumina și viitorul. În filmele de propagandă, conducătorul vietnamez, „Unchiul” Ho Și Min, era însoțit de tineri vietnamezi neînfricați cu pălării de bambus și cu armele ațintite spre avioanele de luptă americane care se vedeau deasupra lor pe cer. În fiecare zi eram răsfățați cu povești eroice despre victoriile lor împotriva bandiților yankei. Între cele două tabere se căsca o prăpastie peste care nu se putea construi niciun pod.

În acea perioadă lipsită de informații, opțiunea personală era ca lintița: fără temei și fără consistență. Refuzându-i-se hrana intereselor și atașamentului personal, memoria, stoarsă cât se putea de mult, se rupea și se destrăma: „Proletariatul trebuie să elibereze întreaga omenire înainte să se elibereze pe sine”, așa se spunea. După toate convulsiile prin care trecuse China, emoțiile autentice și amintirile personale erau reduse la mici rămășițe și înlocuite cu ușurință de discursul luptei și al revoluției continue.

Partea bună este că tatăl meu era scriitor. În poezie, el consemna sentimente care i se cuibăriseră adânc în inimă, cu toate că pârâiașele de onestitate și candoare nu se puteau vărsa firesc în numeroasele ocazii când inundațiile politice cărau totul la vale. Astăzi, tot ce pot să fac este să culeg fragmentele împrăștiate pe care le-a lăsat în urmă furtuna și să încerc să reconstitui un tablou, oricât ar fi de incomplet.

În anul când m-am născut, Mao Zedong a declanșat o furtună politică — Campania Împotriva Dreptei, menită să-i epureze pe intelectualii „dreptiști” care criticaseră guvernul. Vârtejul care mi-a înghițit tatăl mi-a răsturnat și mie viața, lăsând o urmă pe care o am și în ziua de azi. Ca „dreptist” de prim-plan printre scriitorii chinezi, tata a fost exilat și silit să aibă parte de „reeducarea prin muncă”, punându-se capăt abrupt vieții relativ comode de care se bucurase după instalarea noului regim în 1949. Alungați la început în sălbăticia de gheață a nord-estului îndepărtat, am fost transferați ulterior în orașul Shihezi, la poalele lanțului muntos Tian Shan din Xinjiang. Ca o bărcuță care încearcă să se adăpostească din fața taifunului, am rămas acolo până când vântul politic și-a schimbat din nou direcția.

Apoi, în 1967, „Revoluția Culturală” a lui Mao a intrat într-o fază nouă, iar tatăl meu, văzut acum ca furnizor de literatură și de artă burgheză, a fost pus iarăși pe lista neagră a țintelor ideologice, laolaltă cu alți troțkiști, apostafați și elemente antipartinice. Eram pe punctul să împlinesc zece ani, iar evenimentele care au urmat au rămas cu mine pentru totdeauna.

În luna mai a aceluia an, unul dintre principalii radicali revoluționari din Shihezi ne-a făcut o vizită acasă. Tata dusesse o viață prea cocoloșită, a spus el, iar acum aveau să-l trimită într-o unitate de producție paramilitară îndepărtată pentru „remodelare”.

Tata n-a dat niciun răspuns.

— Te aștepti cumva să-ți organizăm o petrecere de adio? a ridicat bărbatul.

Nu mult după aceea, un camion pe care scria „Eliberare” a oprit în fața ușii noastre de la intrare. Am încărcat în el câteva piese simple de mobilier și o grămadă de cărbuni, peste care ne-am aruncat așternuturile de pat — nu prea aveam altceva de luat cu noi. A început să burnițeze când tata s-a așezat în cabină; Gao Jian, fratele meu vitreg, și cu mine ne-am cățărat în spatele camionului, în remorcă, și ne-am ghemuit sub prelată. Locul spre care ne îndreptam se găsea la marginea Deșertului Gurbantünggüt; în regiune era cunoscut drept „Mica Siberie”.

În loc să meargă cu noi, mama s-a hotărât să-l ia pe fratele meu mai mic, Ai Dan, și să se întoarcă împreună la Beijing. După zece ani în exil, nu mai era tânără și nu rezista în fața perspectivei de-a trăi în condiții și mai primitive. Mai departe de Shihezi nu era dispusă să meargă. Familia nu mai putea fi ținută laolaltă. N-am implorat-o pe mama să rămână și nici n-am încercat s-o conving să ni-l lase pe frățiorul meu. Mi-am ținut gura, fără să-mi iau rămas-bun sau s-o întreb dacă o să se întoarcă. Nu mai țin minte cât le-a trebuit până să se facă nevăzuți, în timp ce noi plecam cu camionul. În ce mă privește, rămasul pe loc era totuna cu plecatul: oricum ar fi fost, decizia nu ne aparținea.

Camionul se hurduca violent pe un drum de pământ care părea nesfârșit și care era plin de gropi și crăpături, iar eu a trebuit să mă țin bine de cadru ca să nu fiu aruncat în aer. O rogojină de lângă noi a fost luată de o pală de vânt și a zburat în câteva secunde, dispărând în norul de praf pe care-l lăsam în urmă.

După câteva ore în care ne-au tremurat oasele, camionul s-a oprit în cele din urmă undeva la marginea deșertului. Ajunseserăm la destinație: Unitatea de Construcție și Producție a Cartierului Militar din Xinjiang, Divizia pentru Agricultură 8, Regimentul 23, Unitatea 3, Compania 2. Era una dintre numeroasele unități de acest tip înființate în regiunile de graniță ale Chinei în anii 1950 și având două scopuri. Pe timp de pace, muncitorii de la Unitatea de Construcție și Producție pregăteau suprafețele de pământ pentru cultivare și se implicau în producția agricolă, contribuind la consolidarea economiei. Dacă izbucnea un război cu vreunul dintre vecinii Chinei sau dacă se semnalau tulburări în rândurile minorităților etnice, muncitorii își asumau rolul de militari și dădeau o mână de ajutor pentru efortul național de apărare. După cum urma să aflăm direct de la sursă, uneori anumite unități mai aveau o funcție — cazarea delincvenților alungați din casele lor din alte zone ale Chinei.

Se înserase, iar sunetul unui fluier plutea către noi dinspre un șir de căsuțe joase; câțiva muncitori tineri stăteau afară și ne priveau curioși. Ni s-a repartizat o cameră care avea un pat dublu și nimic altceva. Tata și cu mine am vârat înăuntru măsuta și cele patru scăunele pe care le aduseserăm din Shihezi. Podeaua era din

pământ compactat, iar pereții din chirpici, cu paie de grâu ieșind din ei. Am făcut o lămpiță turnând petrol lampant într-un borcan gol de medicamente, făcând un orificiu în capac și trecând o bucată de șiret prin el.

Tata avea nevoie de puține lucruri în viață, cu excepția timpului pentru citit și scris. Și nu avea multe responsabilități. Cea care se ocupa de gospodărie fusese dintotdeauna mama, care nu se așteptase niciodată s-o ajutăm. Însă acum rămăseserăm doar tata, Gao Jian și cu mine, iar felul în care trăiam le stârnea curiozitatea celorlalți muncitori, „răboinici militari de la fermă“, aspri și gata de acțiune, care ne luau la întrebări fără ocolișuri. „Ăla e bunicu-tău?“ se interesau ei, sau „Ți-e dor de maică-ta?“. Cu timpul, am învățat să-mi port singur de grijă.

Am încercat să fabric o sobă, ca să ne încălzim și să fierbem apă. Numai că soba scotea fum de peste tot, în afară de coș, iar când mă ocupam de ea mă usturau ochii și mă înecam, până când mi-am dat seama că aerul trebuia să intre de voie în cameră. Apoi veneau celelalte corvezi zilnice, cum ar fi adusul apei de la fântână, luatul mâncării de la cantină, vâratul de lemne în sobă și scosul cenușii. Cineva trebuia să facă lucrurile astea și de cele mai mult ori acel cineva eram eu.

Pentru noi, trecutul era ceva desprins de noua noastră existență — cele două nu aveau nimic în comun, în afară de răsăritul și apusul soarelui. Viața noastră părea un curs deschis de instruire pentru supraviețuirea în sălbăticie — asta dacă aveam destul noroc să supraviețuim. Compania unității de producție dădea spre nord, spre un deșert de mărimea Elveției. Când l-am văzut pentru prima

dată, am fost atât de incitat, încât am luat-o la fugă pe nisipul gol până când mi s-a tăiat răsuflarea. Pe urmă m-am întins pe jos și m-am uitat la cerul nesfârșit și albastru. Însă încântarea mi s-a topit repede. Sub strălucirea orbitoare a soarelui nu se vedea nici cea mai mică umbră în deșert — un câmp de sare atât de alb, încât ai fi zis că era acoperit cu o pătură groasă de zăpadă. Ori de câte ori se stârnea o pală de aer fierbinte, tufe de mărăcini se rostogoleau încoace și încolo, iar firele de nisip îmi înțepau fața, intrându-mi în piele ca niște ace.

Muncitorii veneau din tot felul de locuri, cu trecuturi misterioase și necomunicabile, pe care această regiune de graniță îi ajutase să le lase în urmă. Uitați de comunitățile din care făcuseră parte cândva, trăiau doar aici și acum. Mulți erau membri ai celor „Cinci Categorie Negre” stigmatizate — moșieri, chiaburi, contrarevoluționari, elemente negative și dreptiști. Sau erau, ca mine, copii ai membrilor Categoriilor Negre. Unii erau foști soldați, pe când alții erau tineri nedoriți de orașele natale sau refugiați din regiunile sărăcite din interiorul Chinei. Aici măcar puteau să evite inaniția cultivând pârlouage și obținând recolte care să-i ajute să se hrănească.

Tata a fost repartizat inițial echipei de întreținere forestieră. Ca să-l izoleze și să-i limiteze influența corupătoare, îi ordonau să aranjeze și să curețe copacii de unul singur, trimițându-l la lucru cu o pereche de foarfeci de grădină și un ferăstrău mic. Ulmii și măslinele de la fermă nu fuseseră îngrijiți niciodată de la plantare, iar între timp crescuseră în voia lor, așa că acum semănau mai degrabă a tufe decât a copaci. Trunchiurile le fuseseră roase și ciugulite de oi, iar crengile laterale țâșneau de peste tot. Însă nu după multă vreme tata a început să se acomodeze cu noua activitate, fiindcă îi plăceau mult copacii și-i părea bine că putea să rămână la distanță de ceilalți oameni.

Între timp, eu mă duceam dimineața la orele ținute de singurul învățător al școlii în singura clasă existentă, la un loc cu alți șase sau șapte elevi de clasa a doua sau a treia. Întreprinderea nu oferea școlarizare pentru copiii mai mari, așa că fratele meu Gao Jian, care era cu cinci ani mai mare decât mine, făcea gimnaziul într-o altă unitate de producție, unde stătea la internat.

Când se terminau orele, luam un termos și făceam un drum lung ca să mă întâlnesc cu tata. Îl vedeam din depărtare cum da ocol unui copac, curățind crengile ici și colo, după care se retrăgea câțiva pași, ca să vadă dacă cele două părți arătau la fel. Când în cele din urmă își dădea seama că mă apropiam, avea nevoie de câteva secunde ca să se destindă. Țin minte că într-o zi și-a șters fruntea în timp ce a dat pe gât apa pe care i-o adusesem, după care mi-a înmănat o creangă de ulm pe care o retezase. Se chinuise să-i scoată nodurile și petele, iar creanga era netedă și lucioasă ca un sceptru străvechi.

În centrul cartierului general al întreprinderii se găsea un auditoriu cu fațada împodobită cu o stea în cinci colțuri, al cărei roșu-aprins se decolorase și ajunsese un ruginiu-palid. Aici, în corpul de producție, auditoriul se bucura de același statut ca altarul din vremurile de demult. Acest tip de sală se găsea acum pretutindeni în China, în fabrici și comune, în instituțiile guvernamentale, școli și unități militare. Deasupra scenei stătea un portret al lui Mao, cu Marx și Engels în stânga și Lenin și Stalin în dreapta, toți cu fața spre centrul sălii și cu ochii fixați undeva în depărtare.

Oricât de epuizantă ar fi fost ziua de muncă, în fiecare seară întreprinderea ținea o ședință după cină. La lumina dezolantă a unei lămpi cu vapor de mercur, 240 de muncitori și familiile lor își așezau scăunelele pe podea și-l ascultau pe instructorul politic care prezenta un raport ideologic, analizând dezvoltările politice la nivel național. În această epocă în care „politica” pătrundea în toate aspectele vieții, în zorii fiecărei zile cineva trebuia să ceară indicațiile Președintelui Mao înainte de începerea lucrului sau a școlii, iar la sfârșitul zilei se desfășura un ritual asemănător, în care i se raportau Președintelui progresele de peste zi în materie de muncă sau studiu. Instructorul politic trebuia să ofere îndrumări pentru îndeplinirea liniei partidului, pentru aplicarea politicii de partid și

pentru ducerea la îndeplinire a hotărârilor și directivelor autorităților superioare, precum și pentru studierea marxism-leninismului și a Gândirii lui Mao Zedong. După aceea comandantul evalua ziua de muncă și stabilea sarcinile pentru ziua următoare.

Ca parte a ritualului, cei care se încadrau în cele Cinci Categorie Negre erau chemați pe scenă, în față, unde trebuiau să-și încline capetele în semn de căință spre publicul de dedesubt. Deși era evident că tata era prezent, oficialul care prezida ședința urla „Marele dreptist Ai Qing e aici?” Rostirea lui „marele” înaintea lui „dreptist” era un gest reflex când se făcea trimitere la tata, date fiind reputația și impactul lui ca scriitor. Cu o anumită ocazie chiar a fost denunțat ca „romancier burghez” — o titulatură ciudată, dat fiind că scrierile care-l făcuseră celebru fuseseră poeziile. Numai că publicului nu-i păsa de fapt cine era sau ce făcuse în viață. Tot ce se spunea la ședințe era considerat procedură standard și perfect rezonabil, fiindcă revoluția trebuia să aibă dușmani — fără ei, oamenii nu s-ar fi simțit deloc în largul lor.

Când era chemat, tata se ridica de pe scăunel, își croia drum prin mulțime și își ocupa locul pe scenă; părul îi cădea pe frunte când se apleca mult în față, ca pentru a-și recunoaște nelegiuirile. Preț de o clipă publicul făcea liniște înainte să recadă în nepăsarea obișnuită, cu copiii alergând de capul lor, pe când bărbații spuneau bancuri porcoase, iar femeile își alăptau bebelușii, tricotau sau spărgau semințe de floarea-soarelui între dinți în timp ce bârfeau.

Dacă oficialul de pe scenă spunea „Acum o să-l lăsăm pe marele dreptist Ai Qing să plece”, tata ieșea imediat din sală. Nu știa niciodată dacă avea sau nu să i se dea drumul. Totul depindea de existența sau nonexistența vreunei „Directive de Dată Recentă” a Președintelui Mao. Dacă ea exista, oamenilor ca tata nu li se dădea voie să fie de față.

În primii ani ai Revoluției Culturale, aproape în fiecare zi — sau în fiecare noapte — existau directive ale Președintelui Mao care trebuiau transmise. Secretarul întreprinderii le scria cuvânt cu cuvânt și rând cu rând în timp ce-i erau citite la telefon, înainte de-a fi aduse la cunoștința publicului la ședințele de seară. Aceste mesaje aveau un rol asemănător cu cel al tweeturilor nocturne ale

lui Donald Trump pe când era în funcție. Ele erau comunicarea directă a gândurilor unui lider pentru susținătorii lui devotați și consolidau caracterul sacru al autorității lui. În cazul chinezilor, aceste enunțuri mergeau și mai departe, reclamând supunerea deplină. Nici nu se anunțau bine, că un vacarm de gonguri și tobe sărbătorește împărtășirea înțelepciunii lui Mao, iar ascultătorii erau injectați cu noua energie. Aici și peste tot în țară, asemenea scene se desfășurau zi de zi și au trecut ani buni înainte să se pună capăt emiterii Directivelor de Dată Recentă.

Ni se spunea că Revoluția Culturală era „o etapă nouă, mai amplă, din dezvoltarea revoluției socialiste”, văzută drept „o revoluție care-i atinge pe oameni în străfundurile sufletelor”. Scopul ei era „să-i îndepărteze pe acei deținători de putere care pornesc pe drumul capitalismului, să critice «autoritățile» universitare reacționare burgheze, să critice ideologia burgheziei și a tuturor claselor exploatatoare și să reformeze învățământul, cultura și toate componentele suprastructurii care nu se conformează bazei economice socialiste, pentru consolidarea și dezvoltarea sistemului socialist”. În timp ce creșteam, viața de zi cu zi era saturată de acest tip de verbiaj, și deși sensul lui era greu de înțeles, părea să aibă proprietăți hipnotice sau narcotizante. Toată lumea căzuse în mrejele lui.

Auditoriul servea și ca sală de mese. În fiecare zi la ora mesei, tata era obligat să stea la intrare și să bată într-un vechi lighean smălțuit, dându-le de veste tuturor că era un dreptist și un delinvent. În scurt timp a devenit o prezență familiară, iar muncitorii treceau pe lângă el fără să-l mai bage în seamă, formând o coadă lungă la fereștrua bucătăriei. Acolo trebuiau să-și dea farfuriile și cupoanele de hrană și să rostească un citat din Președintele Mao înainte ca bucătarul să le verse câte-un polonic cu mâncare. Bucătarul declama și el un citat în același timp, afirmându-și sprijinul pentru revoluție. Viața noastră era o scenă și fiecare își juca mecanic rolul în care fusese distribuit: eventuala absență a tatei de la locul lui obișnuit de la intrarea în sală ar fi putut da de înțeles că urma să se întâmple un necaz mai mare, iar oamenii ar fi fost neliniștiți.

În această perioadă de rutină searbădă și de precaritate materială, bucătăria slujea drept punct focal al imaginației oamenilor, cu

toate că existau foarte mici schimbări de la o zi la alta. În fiecare dimineață bucătarul amesteca făină de porumb cu apă caldă și punea pasta într-un recipient metalic de un metru pătrat, după care vărsa cinci asemenea recipiente într-o oală mare și lăsa totul pe foc timp de treizeci de minute. După ridicarea capacului, toată bucătăria se umplea de abur, iar bucătarul tăia pâinea de porumb pe verticală și pe orizontală, fiecare bucată pătrată cântărind două sute de grame. Ca să-și arate imparțialitatea, cântărea bucățile în fața tuturor. Această pâine de porumb era servită din prima zi a anului până în ultima, cu excepția lui 1 Mai (Ziua Internațională a Muncii) și 1 Octombrie (Ziua Națională), când pe pâine apărea un strat roșu și subțire, făcut din zahăr și poate din jujube. Dacă avea cineva norocul să găsească o jujubă în pâine, asta provoca întotdeauna emoție. Întreprinderea avea lanuri întinse de porumb, însă n-am primit niciodată făină din porumb proaspăt, ci doar „cereale din ajutorul de război“ care fuseseră depozitate cine știe cu cât timp în urmă: te zgâriau pe gât când le înghițeai și puteau a mucegai și benzină.

Fiecare dintre noi — tata, Gao Jian și cu mine — primea o alocație de doar 15 yuani pe lună, care pe vremea aceea însemna puțin peste cinci dolari. Prin urmare, venitul nostru adunat însemna doar 45 de yuani lunar, pe când salariul unui muncitor obișnuit era de 38,92 de yuani. Tata fuma niște țigări ieftine, care costau cinci feni pachetul și împrăștiu un miros înțepător, ca de lână pârlită; de multe ori țigara se stinge singură după doar două fumuri. Din cauza acestor țigări, în vestonul militar căptușit al tatei au mai apărut câteva găuri. Chibriturile erau încadrate la „materiale utile în luptă“ și fiecărei familii i se repartiza o singură cutie pe lună. Adeseori rămâneam fără chibrituri și, ca să aprind focul în sobă, trebuia să împrumut un chibrit de la vecini.

Ca să economisească bani, tata a început să fumeze tutunul pe care-l cultiva chiar întreprinderea. Foloseam rețete vechi din care făceam mici cilindri de hârtie în care turnam frunze de tutun pisate până când erau pline ochi. În fiecare seară îl ajutam pe tata să ruleze cam douăzeci de țigări și pe urmă să le depoziteze cu grijă într-un vas de porțelan alb cu albastru care scăpase, nu se știe cum,